

Wrocław, dnia 12 lipca 2019 roku

Dr hab. prof. nadzw. UW. Maciej Marszał
Katedra Doktryn Politycznych i Prawnych
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytet Wrocławski

Recenzja rozprawy doktorskiej
Mgr Konrada Kołodziejskiego
pt. *Od autorytaryzmu do autorytaryzmu.*
Ideowa i ustrojowa geneza współczesnego państwa
rosyjskiego

Geneza myśli konstytucyjnej współczesnego państwa rosyjskiego stanowi wciąż przedmiot zainteresowań nie tylko prawników, ale także politologów czy też historyków. Należy podkreślić, że kwestia ta ma swoją bogatą i interesującą literaturę zarówno krajową, jak i zagraniczną. Mówiąc o badaniach polskich, warto chociażby o znakomitej książce dwóch warszawskich profesorów prawa Huberta Izdebskiego i Adama Bosiackiego pt. *Konstytucjonalizm rosyjski. Historia i współczesność*, (Kraków 2013). Właśnie pod naukowym patronatem jednego z jej autorów – Adama Bosiackiego – powstała recenzowana rozprawa doktorska Pana mgra Konrada Kołodziejskiego na temat ideowej i ustrojowej genezy współczesnego państwa rosyjskiego.

Na samym początku recenzji chciałbym zatrzymać się przy tytule rozprawy doktorskiej, który składa się z tytułu głównego i podtytułu. Na pierwszy rzut oka, tj. oceniając pracę po przysłowiowej okładce, można odczuwać pewną wątpliwość, patrząc na człon główny tytułu. Pojawia się bowiem pytanie: mamy do czynienia z zamierzoną grą słowną czy też pomyłką? Wydaje się, że znawca rosyjskiej myśli politycznej i prawnej powinien raczej prowadzić badania pod szyldem: „od totalitaryzmu do autorytaryzmu”. Wątpliwości rozwiewa lektura wstępu, z którego treści dowiemy się, że Autor nie odnosi swoich rozważań naukowych do czasu totalitarnego państwa sowieckiego, tylko do okresu przemian lat 90-tych i tu właśnie doszukuje się genezy współczesnego ustroju Rosji. Już na pierwszych stronach rozprawy Doktorant słusznie dowodzi, że deklaracja suwerenności z 12 czerwca 1990 r. Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej dawała Rosji „niepowtarzalną szansę

gruntownej przebudowy ustrojowej państwa oraz odcięcia się w ten sposób od totalitarnej i autorytarnej przeszłości” (s.11). Teraz już wiemy na pewno, że przedmiotem badań Autora nie jest więc analiza rosyjskiego totalitaryzmu, ale systemu autorytarnego, który kształtował się w Rosji na początku lat 90-tych. Dlatego też tytuł rozprawy po głębszej lekturze wydaje się trafny, zaś gra słów uzasadniona.

Zasadnicza część pracy poprzedzona została wstępem, w którym Pan mgr Konrad Kołodziejcki wprowadza czytelnika w problematykę i analizuje literaturę przedmiotu. Szkoda jednak, że Autor nie pokusił się o wywody teoretyczne nt. zagadnienia istoty totalitaryzmu i autorytaryzmu. W szczególności odczuwalny jest brak rozróżnienia obu pojęć oraz omówienia ich znaczenia. Brak tego typu refleksji może dziwić tym bardziej, że polska nauka w tym temacie wypracowała własną niebagatelną narrację. Warto tu chociażby wspomnieć o dorobku Zbigniewa Brzezińskiego i wielu innych współczesnych polskich badaczy ruchów oraz ideologii totalitarnych, a także autorytarnych w dwudziestym wieku. Należy mieć nadzieję, że Autor rozprawy uzupełni swoje badania we wskazanym zakresie przed ewentualnym oddaniem pracy do druku.

Recenzowana rozprawa została podzielona na pięć rozdziałów, w których Doktorant przedstawił ewolucję ustrojową Rosji na przełomie XX i XXI wieku. W rozdziale pierwszym została zanalizowana sytuacja w Rosji w latach 90-tych. Autor w sposób wnikliwy opisał walkę o ustrój w Rosji ostatniej dekady ubiegłego wieku. W jego rozważaniach znalazły się m.in. kwestie związane z dziedzictwem totalitaryzmu, reforma naczelnych organów państwowych ZSRR, utworzenie i pozycja ustrojowa urzędu Prezydenta Rosji, dekomunizacja struktur państwa, a także sporu o kształt przyszłej konstytucji. Za interesujące należy tutaj uznać omówienie kwestii związanych z umacnianiem władzy prezydenckiej w sporze o konstytucję. Autor trafnie zauważył, że po upadku ZSRR „komunistyczni deputowani skutecznie przeciwstawiali się przyjęciu nowej konstytucji przez Rosję, co miało fatalne skutki dla demokratycznej transformacji, która pozbawiona ustrojowego i konstytucyjnego wsparcia, nie zdołała wygenerować trwałych instytucji”(s.32). Mimo ogólnie pozytywnej oceny tej części pracy, uwagę recenzencką zwraca fakt, że prezentowanej tutaj badania mają charakter przede wszystkim sprawozdawczo-informacyjny i nie zawierają głębszej analizy porządku prawnego Rosji. Z pewnością w kolejnym etapie pracy nad treścią rozprawy warto byłoby pokusić się o taką analizę.

Przedmiotem drugiego rozdziału jest analiza kształtowania się republiki prezydenckiej 1993 roku. Autor przekonująco scharakteryzował rozwiązania konstytucyjne dotyczące umacniania władzy prezydenckiej łącznie z uprawnieniami prezydenta, nieusuwalnością,

pozycją wobec innych organów władzy państwowej i ewolucją ustroju federalnego w okresie prezydentury Borysa Jelcyna. Za szczególnie interesujące należy uznać fragmenty dotyczące procesu faz rozwoju rosyjskiego federalizmu. Autor słusznie, powołując się na Andrieja Mioduszewskiego, przekonuje, że Rosja przechodziła trzy kolejne fazy federalizmu według następującego schematu: okres silnego centrum (sowiecki federalizm), okres silnych regionów (lata 1991-2000), okres silnego centrum (lata po 2000). Doktorant trafnie ocenił, że w 1992 roku, aby zapobiec gwałtownej dezintegracji państwa został zawarty Traktat Federacyjny regulujący podział kompetencji między władzą centralną, a podmiotami federacji. W jego ocenie akt ten był zdeterminowany kryzysem władzy centralnej, dla której nie było żadnej alternatywy. Omawiana część rozprawy zasługuje na ocenę pozytywną.

Przedmiotem kolejnego rozdziału są rozważania na temat osłabienia władzy centralnej w okresie prezydentury Borysa Jelcyna. Należy podkreślić, że rozdział ten wyróżnia się dobrą i solidną analizą politologiczną. Autor skupił się na kwestiach związanych z relacjami Dumy pierwszej kadencji z prezydentem, powstaniem grupy oligarchów podczas pierwszej i drugiej kadencji, emancypacją regionów oraz wzroście roli parlamentu w schyłkowym okresie rządów Borysa Jelcyna. Należy podkreślić, że Pan mgr Konrad Kołodziejski trafnie i przekonująco zanalizował zagadnienia związane z kształtowaniem się rosyjskiego parlamentaryzmu, a zwłaszcza wpływu na niego grup oligarchicznych. Czytelnik w tym fragmencie recenzowanej pracy znajdzie dużo interesujących informacji dotyczących kulis funkcjonowania rosyjskiej władzy u schyłku XX wieku. Warto zaznaczyć, że rozważania Autora mają charakter bardziej politologiczny i historyczny niż prawny. Przed oddaniem pracy do druku proponowałbym zaakcentowanie wątków prawnych, zwłaszcza konstytucyjnych.

Reformy ustrojowe prezydenta Władimira Putina to przedmiot rozważań czwartego rozdziału recenzowanej pracy, w której Pan mgr Konrad Kołodziejski zawarł kwestie dotyczące programu politycznego Władimira Putina, centralizacji władzy, ograniczenia władzy partii politycznych i oligarchów, roli gospodarki i sił zbrojnych Federacji Rosyjskiej. Autor twierdzi, że społeczeństwo rosyjskie wyczerpane chaosem nieustannych walk między różnymi ośrodkami władzy wyrażało idee silnej władzy. Wojna w Czeczeni, porażki w polityce zagranicznej np. na Bałkanach, uniezależnianie się republik bałtyckich oraz tzw. kwestia ukraińska pogłębiały wśród Rosjan poczucie upokorzenia. Sytuację tę umiejętnie wykorzystał nowy prezydent Federacji Rosyjskiej Władimir Putin, który zaczął głosić hasło potrzeby organizacji silnego państwa wyrażające się w prymacie interesów państwa nad partykularnymi, solidarności społecznej, mocarstwowości społecznej oraz patriotyzmie. Autor pracy podkreślił, że intencją rosyjskiego prezydenta nie był powrót do „totalitarnej przeszłości”, ale

ogólnonarodowe porozumienie na rzecz dobra państwa. Państwo w rosyjskiej doktrynie stało się głównym podmiotem eliminującym partykularyzmy regionalne, społeczne i polityczne. Zdaniem Doktoranta Putin dążył nie tylko do wzmocnienia zewnętrznego autorytetu państwa, ale również do przeciwstawienia się siłom zewnętrznym, które dążyły do osłabienia Rosji. Dlatego też nowa ideologia Putina zakładała odbudowę struktur siłowych i przywrócenie Rosji statusu mocarstwa. Autor słusznie podkreślał, że rosyjski przywódca szerzył ideę redefinicji sowieckiego państwa, zgodnie z którym państwa rosyjskie powinno odwoływać się zarówno do dziedzictwa imperialnej Rosji, jak i wielonarodowego Związku Sowieckiego. Należy podkreślić, że rozważania Autora w tej części recenzowanej rozprawy trafnie opisują nową rosyjską ideologią państwową, ilustrując ją przykładami życia politycznego. Rzeczoną część rozprawy również należy ocenić pozytywnie.

W rozdziale ostatnim, piątym, Pan mgr Konrad Kołodziejski zanalizował ukształtowanie się nowego systemu władzy po ponownym wyborze Władimira Putina na urząd prezydenta Federacji Rosyjskiej. Doktorant z dużą wnikliwością przeanalizował takie kwestie, jak poszerzenie monopolu władzy rosyjskiego prezydenta, ograniczenie swobód obywatelskich, a także „putinowską ideologię władzy” oraz jej inspiracje. Moim zdaniem jest to najbardziej interesująca część rozprawy doktorskiej, gdzie Autor z wnikliwością znawcy doktryn politycznych i prawnych analizuje myśli konserwatywną Władimira Putina i jego politycznych doradców. Autor nie unika przedstawienia krytycznych analiz rosyjskich i europejskich politologów putinowskiego systemu władzy i ideologii. Powołując się na rosyjskiego historyka i publicystę Kierownika Centrum Badań Rosyjskich na Państwowym Uniwersytecie Moskiewskim (MGU) Andrieju Fursowa, przekonuje, że rosyjski typ władzy nie uległ zmianie od czasów władzy carskiej, „zastąpionej przez leninowską i stalinowską dyktaturę, tzw. dyktaturę proletariatu. Mongolskie rysy *Moskowie* można dostrzec również w zaprowadzeniu *dyktatury prawa* Władimira Putina” (s.286). Należy zaznaczyć, że mgr Kołodziejski analizuje tutaj także rosyjską myśl geopolityczną wyrażaną przez profesora MGU Aleksandra Dugina, który uważany jest za współautora ideologii „ruskiego miru” albo panrosjanizmu. Przypomnijmy, że panrosjanizm nawiązuje do ideologii panrusizmu, która była spoiwem wszystkich wschodnich Słowian w czasach istnienia Imperium Rosyjskiego. Jej zwolennicy nie uznawali podziału wschodniej Słowiańszczyzny na „trzy bratnie narody”, tj. Rosjan, Ukraińców i Białorusinów. Panrusizm sprzeciwiał się kreowaniu granic państwowych między Słowianami, odwołując się do takich wartości, jak „ruska ziemia”, „ruski mir”, „ruska wiara” i „jedyna Rosja”. Miało to związek z pojęciem terytorium kanonicznego Cerkwi prawosławnej (S. Bieleń, *Panślawizm w rosyjskiej tożsamości mocarstwowo-imperialnej*

„Dyplomacja i Bezpieczeństwo”, Wrocław nr 1(3), 2015) Sugeruję, aby Doktorant, przed oddaniem rozprawy do druku szerzej omówił ideę „ruskiego miru”, która obecnie realizowana jest we współczesnej Rosji i swoim zasięgiem wykracza poza jej granice, tworząc „przyczółki” w państwach ościennych.

Część analityczno-opisową pracy doktorskiej Pana mgra Konrada Kołodziejskiego wieńczy zakończenie o tytule *Autorytarna transformacja współczesnej Rosji*, w którym znalazło się podsumowanie całej dysertacji z trafnymi i dojrzałymi naukowo wnioskami. Doktorant w sposób przemyślany obronił tutaj swoje wcześniej postawione tezy. Autor przypomina, że konstytucja współczesnej Rosji ma swoje źródło w konflikcie z początku lat dziewięćdziesiątych między deputowanymi a ośrodkiem prezydenckim o model władzy wykonawczej. Na zakończenie swojej rozprawy doktorskiej Doktorant powołując się na rosyjskiego publicystę Władysława Sułkowa, trafnie przekonuje, że „putinizm” ma „stworzyć nową konstrukcję ustrojową całkowicie odmienną od liberalnej demokracji, gdzie istnieją dwa wymiary rzeczywistości: oficjalny i zakulisowy. To rozdwojenie sprawia, że demokratyczny wybór jest fikcją, bo rzeczywiste rozstrzygnięcia podejmowane są za kulisami.”(s.300). Autor kończy swoją dysertację doktorską odważną, ale trafną tezą, że Rosja po blisko trzydziestu latach nieudanych zmagania z demokracją zupełnie otwarcie i bez zachowania pozorów wchodzi w kurs autorytarny.

Podsumowując ocenę przedłożonej mi do recenzji rozprawy doktorskiej Pana mgr Konrada Kołodziejskiego, stwierdzam, że struktura pracy jest spójna i logiczna. Zaznaczyć należy, że zarówno treść pracy, jak i forma (struktura całości, poszczególne części, przypisy, bibliografia) wskazują, że Pan mgr Konrad Kołodziejski poznał zasady pisania pracy naukowej i włada warsztatem naukowym, którego należy oczekiwać od doktoranta składającego dysertację do oceny recenzenckiej i przystępującego do jej obrony. Bez wątplenia pozytywnie należy ocenić osiągnięty rezultat badawczy. Doktorant postawił sobie za cel rozwiązanie określonego problemu naukowego i cel ten osiągnął. Lektura jego dysertacji niewątpliwie może dawać czytelnikowi satysfakcję poznawczą. Zawarty w pracy doktorskiej materiał daje bowiem ogólny ogląd ideowej i ustrojowej genezy współczesnego państwa rosyjskiego. Autor w rozprawie przekonująco udowodnił, że potrafi panować nad całością zgromadzonego materiału. Wywody Pana mgr Konrada Kołodziejskiego prowadzone są w sposób zdyscyplinowany i interesujący.

Poza zarysowanymi wcześniej sugestiami, ogólnie nie mam zastrzeżeń do wykorzystanej literatury. Autor wykorzystał 177 polsko i obcojęzycznych monografii oraz innych artykułów zwartych, ponad 50 artykułów, a także ponad 140 rosyjskich aktów prawnych i 7 wystąpień

politycznych. Doktorant z dużą starannością zebrał materiał naukowy w postaci przedmiotowej literatury oraz aktów prawnych i dokonał jego rzetelnej analizy.

Mając na względzie sformułowane powyżej uwagi, stwierdzam, że rozprawa doktorska Pana mgra Konrada Kołodziejskiego spełnia wymogi stawiane przez Ustawę z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2003r., nr 65, poz. 596), co uzasadnia wniosek o przyjęcie recenzowanej rozprawy jako podstawy do obrony rozprawy doktorskiej.

